КӘНЧЛӘРИН МИЛЛИ ВӘТӘНПӘРВӘРЛИК ТӘРБИЈӘСИНДӘ КИТАБХАНАЛАРЫН ИШТИРАКЫ

Муртуз БАҒЫРОВ
баш мүәллим

Дүнја хəритəсиндə Азəрбајчан кими аз-аз өлкəлəр тапмаг олар ки, онун əразиси, торпағы əсрлəрлə күчлү империјаларын, ишғалчыларын сијаси вə һəрби тəчавүзүнə мə'руз галсын. Бир чај - Араз чајы ону ики һиссəјə бөлсүн: 30 милјон нəфəрдəн артығы чəнубда - Иранда, 8 милјона јахыны исə Шимали Азəрбајчанда галсын, бир-бириндин ајры дүшсүнлəр. Артыг ики јүз иллик бир тарих тамам олмаг үзрəдир ки, империја гүввəлəри планлы, мəкрли шəкилдə Гафгазда, о чүмлəдəн Азəрбајчанда өзлəринин тəчавүзкар очагларыны јаратмаг үчүн ермəни амилиндəн бачарыгла, усталыгла истифадə едирлəр. Онлар Ирандан, Түркијəдəн, дүнјанын онларча башга өлкəлəриндəн ермəнилəри кəтирдəрəк бу јерлəрин “даими сакини”нə чевирмишлəр. Ермəнилəр исə өз нөвбəсиндə азəрбајчанлыларын əразилəринə јијəлəнмəклə бүтөвлүкдə түрк дүнјасына гаршы дүнјада көрүнмəмиш ганлы гырғынлар төрəтмиш, азəрбајчанлыларын вə түрклəрин сојгырымыны-кеносидини дəфəлəрлə һəјата кечирмишлəр. Бу һəлə аз имиш кими 1921-чи илдə Азəрбајчан халгынын вəтəни, торпағы ичəрисиндə илан јувасыны хатырладан индики Ермəнистан дөвлəтини, республикасыны јаратмышлар. Халгын, өлкəнин ағыр дөврлəриндə бə’зи милли сатгынлар, милли хəјанəткарлар империја гүввəлəринин əлиндə васитəјə чеврилмиш, вəзифəпəрəстлик вə мəнсəбпəрəстлик онларын көзүнү өртмүш, халгын шəрəф вə лəјагəти тапдаланмышдыр. Тəкчə јашадығымыз сон јүзилликдə сəриштəсизлəрин гаты чинајəт əмəллəри нəтичəсиндə 114 мин квадрат километр əразимиздəн 86,6 мин квадрат километри бизə галмыш, галанлары ермəнилəрə “һəдијјə” верилмишдир (1). Сон он ил олар ки, Азəрбајчанымыз бу “һəдијјə” гурбанына чеврилмиш, јенə дə ермəни тəчавүзүнə мə’руз галмышдыр. Бу күнкү чохмилјонлу Азəрбајчан кəнчлији вəтəнимизин башына кəтирилəн бəлаларын, фəлакəтлəрин үмумилəшмиш тəсвирини елм, тарих, бəдии вə инчəсəнəт əсəрлəриндə тапмагда чох чəтинликлəрлə гаршылашса да, лакин бу күнкү реаллыгларда чəрəјан едəн һадисəлəрин ичтимаи-сијаси, тарихи,

сосиал-мə’нəви, игтисади, демографик маһијјəтинə даһа чох диггəт вермəли, ону өјрəнмəли вə дəрк етмəлидирлəр. Онлардан бу күнкү һадисəлəрдəн дүзкүн нəтичə чыхармаг тəлəб олунур. Фактларын тəдгиги тəсдиг едир ки, бу фачиəлəр, бу фактлар кəнчлəрин елми, мə’нəви, дүнјакөрүшүндə дəрин көк салмазса, демəли, Вəтəнин кəлəчəк талеји јенə дə онлары бағышламаз. Бизим кəлəчəјимиз кəнчлəрин бу күнкү бахышларындан вə онун нечə формалашмасындан чох асылыдыр. Чүнки Вəтəн, өлкə, дөвлəт онларын көзлəри гаршысында милли сатгынлар, милли хəјанəткарлар тəрəфиндəн парчаланмыш, кəнчлəр бунун шаһиди олмушлар. Дүнја шөһрəтли сијасəтчи, халгы хилас едəн Һејдəр Əлијев олмасајды көрəсəн өлкə нə вəзијјəтдə ола билəрди? Халгы вə кəнч мүстəгил дөвлəтимизи бу сијаси вəба хəстəдијиндəн анчаг о хилас едə билмишди. Үмумијјəтлə, Һејдəр Əлијевин фəалијјəтиндə Азəрбајчан кəнчлији мүһүм јер тутур. Һејдəр Əлијеви дүшүнəндə биз Азəрбајчан кəнчлијини дүшүнмəли олуруг. Өлкə президентинин чохиллик фəалијјəтиндə Азəрбајчан кəнчлијинин инкишафына тə’сир едəн амиллəр илбəил гат-гат артырылмышдыр. Мараглы һал одур ки, Һејдəр Əлијевин чохсајлы чыхышларында, нитглəриндə, мə’рузəлəриндə, имзаладығы дөвлəт сəнəдлəриндə, һəјата кечиртдији тəдбирлəрдə кəнчлəримизин вəтəнпəрвəрлик тəрбијəсинин идеоложи, сосиал вə һүгуги тə’минаты мүəјјəн едилмишдир. Бүтүн бу мəнбə вə амиллəр китабханаларымызын фəалијјəт програмынын вə апарычы, истигамəтверичи руһуну мүəјјəн едир. Кəнчлəрин милли вəтəнпəрвəрлик тəрбијəсини мүəјјəн едəн мүһүм бир кəлама диггəт верəк. Һејдəр Əлијев дејир: “Һəр бир Азəрбајчан кəнчи өз һəјат јолуну мүстəгил Азəрбајчан Республикасынын кəлəчəк јолу кими гəбул етмəлидир вə өз һəјатыны гураркəн, өзүнү һəјатда фəалијјəтə һазырлајаркəн вə фəалијјəтə башлајыб ону давам етдирəркəн өзү һаггында да дүшүнмəлидир, аилəси һаггында да дүшүнмəлидир, анчаг һəр шејдəн чох, һəр шејдəн артыг мүстəгил Азəрбајчанын бу күнү, кəлəчəји һаггында дүшүнмəлидир.” (2).

Көрүндүјү кими Вəтəн, өлкə, торпаг, халг амиллəри бурада јүксəк зирвəјə галдырылыр, үлвилəшдирилир, мүгəддəслəшдирилир ки, бу да башга тəрбијə очаглары кими китабханаларын вəтəнпəрвəрлик тəрбијəси саһəсиндə ишлəрини садəлəшдирир, асанлашдырыр, лакин онун һəјата кечирилмəси ишиндə кениш фəалијјəт көстəрмəсини тəлəб едир.

Өлкəмиздə китабханаларын мигдар көстəричилəри, фонд зəнкинлији, јерлəшдирилмəси, мадди-техники базасы, хүсусилə 35 минə јахын ишчинин бурада чалышмасы имкан верир ки, китабханалар охучуларын, хүсусилə, ушаг, јенијетмə вə кəнчлəрин милли вəтəнпəрвəрлик тəрбијəси саһəсиндə гаршыларына гојдуглары

ишләри, вәзифәләри лајигинчә јеринә јетирсинләр. Бизчә, кәнчләрин милли вәтәнпәрвәрлик руһунда јетишмәси тәрбијә системимизин шаһ дамары һесаб едилмәлидир. Чүнки инсанларын, јетишмәкдә олан нәслин бүтүн кејфијјәтләринин меј'арлылығы вәтәнә сәдагәтдә, торпаға, елә-обаја бағлылыгда, онун шәрәфини горумасында вә она мүгәддәс амал кими бахылмасында өзүнү көстәрир.

Тарихи фактлар тәсдиг едир ки, милли вәтәнпәрвәрлик тәрбијәси дүзкүн гурулмуш өлкә һеч вахт дүшмәнә басылмаз, о һеч вахт мәғлуб олмаз. Бизим өлкәдә бу саһәдә узун илләр чох чидди нөгсанлара јол верилиб. Ермәни тәчавүзүнә мә'руз галмағымызын башлыча сәбәбләриндән бири дә өлкәнин бүтүн тәрбијә системиндә, о чүмләдән китабханаларда бу ишин дүзкүн гурулмамасы илә изаһ едилмәлидир. Бу ишин үмуми сәвијјәсини галдырмаг вә мигјасыны кенишләндирмәк үчүн китабхана ишчиләринин һәм өзләри, һәм дә чохмилјонлу охучулар арасында, хүсусилә јенијетмә вә кәнчләр арасында милли вәтәнпәрвәрлик ишинин дүзкүн гурулмасы үчүн бу мәфһумун сосиал-сијаси, фәлсәфи, идеја-мә'нәви әһәмијјәтини дүзкүн баша дүшмәк тәләб олунур: "Вәтәнпәрвәрлик - әсас мәзмуну вәтәнә мәһәббәт вә сәдагәтдән, бүтүн фәалијјәти илә онун мәнафејинә хидмәт етмәкдән ибарәт әхлаги вә сијаси, ичтимаи принсип, ичтимаи һисс..., Вәтәнин рүшејмләринә, доғма торпаға, дилә, ән'әнәләрә мәһәббәт шәклиндә гәдим дөврләрдән формалашмышдыр." (4).

Азәрбајчан халгы дүнјанын гәдим вә зәнкин халгларындан биридир. Онун түкәнмәз мадди вә мә'нәви сәрвәтләри вардыр. Бу халг дүнја елминә, мәдәнијјәтинә, инчәсәнәтинә көркәмли шәхсијјәтләр вермишдир. Лакин е'тираф едилмәлидир ки, дохсанынчы илләрә гәдәр милли идеолокијамызын зәифлији, тарихи, милли гајнагларла формалашмамасы, бура һәмчинин јад бахыш вә идејаларын дахил едилмәси милли мәнлик шүурумузун инкишафыны көлкәдә гојмуш, мүбаризлик, дөјүшкәнлик, әзмимизин күтләвилијини там зәифләтмишдир. Бу зәифлик бүтүн тәрбијә очагларымызда олдуғу кими китабханаларымызда да өзүнү кениш шәкилдә көстәрмишдир. Бу саһәјә даир елми, бәдии, тарихи, сосиал-сијаси, педагожи вә психоложи әһәмијјәтин мәһдудлуғу, пантүркизм, панисламизм чәрәјанларынын Азәрбајчанын ичтимаи-сијаси, сосиал-мә'нәви һәјатына дахил едилмәси халгымызда јетишмәкдә олан кәнч нәсилдә сијаси еһтијатлылыг амилләрини күчләндирмишдир.

Тарих, бәдии, инчәсәнәт, елми-педагожи вә психоложи әсәрләримизин чохундан ајдын олур ки, Чар Русијасы вә ССРИ-нин мөвчудлуғу дөврүндә јад вәтәнпәрвәрлик тәрбијәси, хүсусилә "совет вәтәнпәрвәрлији", "совет бејнәлмиләлчилији", тәрбијә вә хидмәт очагларымызын - китабханаларымызын ишинин әсас гајәсини, руһуну, мәзмунуну тәшкил едирди. Бунун дә нәтичәсиндә өлкәдә күтләви шәкилдә милли руһлу кәнч нәслин јетишдирилмәсиндә бағышланылмаз нөгсанлара јол верилмишдир. Инди бу нөгсанлары идарәетмә системләриндә олдуғу кими кениш халг күтләси дә јахшы баша дүшүр, дәрк едир. Өлкәдә милли вәтәнпәрвәрлик тәрбијәси системи јени ганунлар, әсаслар үзрә гурулмагдадыр. Китабханаларымыз да өз ишләрини мәһз буна ујғун шәкилдә гурмалыдырлар. Мараглы һалдыр ки, милли вәтәнпәрвәрлик тәрбијәси илк нөвбәдә мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын Конститусијасы илә, бир сыра јени гәбул едилмиш гәрарларла, ганунларла бәрабәр өлкә президенти Һејдәр Әлијевин јеритдији ичтимаи-сијаси, сосиал-мә'нәви вә әхлаги хәтлә тәнзимләнир. Чохмилли китабханаларымыз милли вәтәнпәрвәрлик тәрбијәси саһәсиндә өз ишләрини гураркән ән чох јад идеја вә бахышлара гаршы мүбаризә апармагла фәалијјәтләрини ушаг, јенијетмә вә кәнчләрин милли вәтәнпәрвәрлик тәрбијәсинин әсас амилләринә јөнәлтмишләр. Онлар чалышырлар ки, јетишмәкдә олан нәслин дујғусу, һисси, дүшүнчәси, идеја- мә'нәви варлығы милли вәтәнпәрвәрлик тәрбијәсинин амилләри илә чилалансын, формалашсын, јеткинләшсин. Бунун үчүн бир сыра сәчијјәви хүсусијјәтләрин нәзәрә алынмасы тәләб олунур. Бунлар тәхминән ашағыдакылардыр:

1. Азәрбајчан халгынын тарихи, милли варлығы, дили вә сојкөкү;

2. Азәрбајчан халгынын мәскунлуғу, тарихи-милли чоғрафи әразиси, онун кечмиши вә мүасир вәзијәти;

3. Азәрбајчанын милли дөвләтчилији;

4. Азәрбајчанын мадди вә мә'нәви мәдәнијјәти, онун дүнја мәдәнијјәти фондунда јери вә ролу;

5. Азәрбајчан халгынын тарихи, милли гајнаглары, милли психолокијасы, милли идеолокијасы;

6. Азәрбајчан халгынын милли гејрәт мәсәләси, Вәтән вә торпаг тәәссүбкешлији;

7. Азәрбајчан халгынын милли варлығына, тарихинә, мәдәнијјәтинә, әразисинә вә әрази бүтөвлүјүнә дүшмән олан гүввәләр вә өлкәләр вә с.

Гејд етмәк лазымдыр ки, 7-чи бәндин идеја-мәзмуну милли идеолокијанын тәркиб һиссәси олса да, мүасир дөврдә о, чох әһәмијјәтлидир. Чүнки бу мәсәләнин һәм дөвләт сәвијјәсиндә, һәм елми тәдгигат вә тәдрис мүәссисәләриндә һәлл едилмәси тәләб олунур, һәм дә бу мәсәләнин тәблиғ вә изаһ едилмәсиндә башга мүәссисәләр кими китабханаларын да чох иш көрмәләри зәрури һесаб едилир. Буну һәр бир кәнчин өјрәнмәси, билмәси вә мүбаризә апармасы лазымдыр. Бәлкә милли вәтәнпәрвәрлик тәрбијәсинин тәмәли елә бурадан башланмалыдыр.

Китабханаларда милли вәтәнпәрвәрлик тәрбијәсинин әсас мәнбәји китабхана фондларында мөвҹуд олан әдәбијјатла, онун тәблиғи илә изаһы олунур. Бу саһәјә аид көһнә әдәбијјат охуҹулара вериләркән тәһлил едилмәли, мүасир дөврүн тәләбләри нәзәрә алынмалыдыр. Е’тираф едилмәлидир ки, 90-ҹы илләрдән башлајараг, аз тиражла олса да Азәрбајҹаншүнаслыға даир онларҹа чох гијмәтли әсәрләр, китаблар вә китабчалар чап едилмишдир. Бу иш инди 16 дөвләт вә 24 өзәл нәшријјатда давам етдирилир. Лакин елми-хүсуси, күтләви, һәтта республика вә милли китабханаларымызын игтисади вә малијјә чәтинликләри имкан вермир ки, бу әдәбијјатын комплектләшдирилмәси китабханаларда дүзкүн һәлл едилсин. Бизҹә, бу һагда чох дүшүнмәјә вә нараһат олмаға дәјәр. Чүнки милли мә’нәви сәрвәтимизин әсас јери китабханалар олмалыдыр ки, онлар да халга, кениш охуҹу күтләләринә, мүхтәлиф категоријалы охуҹулара бу әдәбијјаты чатдырсынлар, онларын чохсајлы вә мәзмунлу сорғуларыны тә’мин етсинләр.

Үмумијјәтлә, милли вәтәнпәрвәрлик тәрбијәсинин китабханаларда һәллини чох садә бир иш һесаб етмәк олмаз. Бурада социал-сијаси мәсәләләр мүһүм јер тутур. Она көрә дә китабханалар милли вәтәнпәрвәрлик тәрбијәси ишинә нәинки ҹидди мүнасибәт бәсләмәли, һәмчинин өзләринин елми, идеја мә’нәви потенсиалларыны күҹләндирмәлидирләр ки, мәгсәдләринә наил ола билсинләр. Китабханаларымыз мүстәгиллијимизә, суверенлијимизә, өлкәдә демократик ҹәмијјәт гуруҹулуғуна, бир сыра зәрури әламәтдар вә тарихи күнләримизә, 20 Јанвара, Хоҹалы фаҹиәсинә, милли гәһрәманларымыза, шәһидлијә вә с. аид мүхтәлиф формалы вә мәзмунлу тәдбирләр кечирмәклә өз ишини битмиш һесаб етмәмәлидир. Чүнки милли вәтәнпәрвәрлик тәрбијәсинин компонентләри чохдур вә бу иш чох чәтин вә мүрәккәб һесаб едилир. Һәр бир китабхана охуҹулары илә милли вәтәнпәрвәрлик тәрбијәсини һәјата кечирәркән илк нөвбәдә өз охуҹуларынын милли вә социал тәркибинә диггәт јетирмәлидир ки, ушаг вә јенијетмәлик дөврләриндә бу иш дүзкүн гурулсун, кәнҹлик илләриндә исә бөјүк тәмәл үзәриндә инкишаф етдирилсин. Бу ишин мүрәккәблији тәләб едир ки, она кәркин зеһни вә физики әмәк сәрф едәсән. Бурада китабхана ишчиләринин идеја-сијаси вә мә’нәви јеткинлији нәзәрә алынмалыдыр. Онларын елми потенсиалына бөјүк еһтијаҹ дујулур. Бу саһәдә милли вә саһәви республика китабханалары даһа чох иш көрә биләрләр. Онлар өз охуҹулары арасында мүтәмади иш апармагла јанашы, милли вәтәнпәрвәрлик тәрбијәсинин өлкә үзрә дүзкүн гурулмасынын да әсас тә’минатчысы һесаб едилирләр. Өлкәдә ушаг, јенијетмә вә кәнҹләр арасында милли вәтәнпәрвәрлик тәрбијәси ишинин сәвијјәсини галдырмаг үчүн милли вә саһәви республика китабханалары өз ишләрини күнүн тәләбләри

сәвијјәсиндә гурмаг үчүн методики тә’мината даһа чох әһәмијјәт вермәлидир. Онлар милли вәтәнпәрвәрлик тәрбијәсинә тә’сир едән амилләрлә бағлы өлкә, зона вә рекион характерли китабхана ишчиләринин елми-нәзәри, тәҹрүби конфранслар, тә’лимати-методики мүшавирәләр, семинарлар кечирмәли, мүхтәлиф актуал мөвзуларда мәктублар, методики-библиографик васитәләр, төвсијәләр һазырламалы, ишин јахшылашдырылмасыны тә’мин етмәк үчүн китабханалара көндәрмәлидирләр. Онлар тез-тез китабхана ишчиләри илә диалоглар апармалы, сөһбәтләр тәшкил етмәли, китабханаларда мөвҹуд олан нөгсанлары арашдырыб тапмагла онун арадан галдырылмасыны тә’мин етмәлидирләр.

Апарылан мүшаһидәләр, арашдырмалар тәсдиг едир ки, Ҹ.Ҹаббарлы адына Республика Кәнҹләр Китабханасы кәнҹләрин вә јенијетмәләрин һәрби вәтәнпәрвәрлик тәрбијәси ишинә көмәклик үчүн бир нечә мараглы мөвзуда методики васитәләр нәшр етдирмишдир. Бунлара мисал олараг “Кәнҹләрин һәрби вәтәнпәрвәрлик тәрбијәсиндә мусигинин ролу” /1996/; “Галх ајаға, Азәрбајҹан” /1993/; А.Гасымовун “Кәнҹләрин һәрби вәтәнпәрвәрлик тәрбијәсиндә китабханаларын иштиракы” /1996/ вә “Кәнҹләр, Вәтән сизи чағырыр” // 1994; ушагларда вәтәнә мәһәббәт, вәтәнә сәдагәт һиссини ашыламаг үчүн Ф.Көчәрли адына Азәрбајҹан Дөвләт Китабханасы тәрәфиндән ики вәсаит: “Вәтән гәһрәманлары илә танышыр” /ушаг китабханалары вә мәктәблиләрин һәрби вәтәнпәрвәрлик тәрбијәси”/ 1998-ҹи ил/ вә “Мәктәблиләрин һәрби вәтәнпәрвәрлик тәрбијәси” /1994/ адлы вәсаитләр аз нүсхә илә нәшр едилсә дә, лакин милли вәтәнпәрвәрлик, о ҹүмләдән һәрби вәтәнпәрвәрлик тәрбијәсинин мүхтәлиф функсијалы китабханаларда һәлл едилмәсинә көмәклик көстәрән гијмәтли мәнбәләрдән биридир. Бу вәсаитләр дирчәлишимизин, мүстәгиллијимизин мүбаризәли сәһнәләриндә атылмыш илк уғурлу аддымларын башланғычы һесаб олунмалыдыр.

Лакин өлкә китабханаларынын әсас апарыҹы методики тә’минатчысы олан М.Ф.Ахундов адына Азәрбајҹан Дөвләт Китабханасынын, үмумтәһсил вә техники пешә мәктәб китабханалары үзрә әсас апарыҹы мәркәз сајылан Республика Елми Педагожи Китабханасынын, 23 дөвләт али мәктәбләри китабханасынын вә 60-дан чох орта ихтисас тәһсили оҹаглары китабханасынын 30 илә јахын елми- методики тә’минатчысы функсијасыны јеринә јетирән М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ-нун Елми китабханасынын вә Азәрбајҹан ЕА Әсаслы китабханасынын фәалијјәтләриндә бу кими фактлара раст кәлмәк чох чәтиндир. Санки һәмин китабханалар өз функсијаларыны, дөврүн, заманын онлар гаршысында гојдуғу нәҹиб вә мәс’улијјәтли вәзифәләри унутмушлар.

Өлкәдә милли вәтәнпәрвәрлик тәрбијәсини тәкҹә китабхана-

лар васитəсилə там һəлл етмəк гејри мүмкүндүр. Узун мүддəт тəлəб едəн бу мүрəккəб вə зəрури ишин мүсбəт һəлли үчүн илк тə'мəл аилəдəн, ушаг бағчасындан вə биринчи синифдəн башламалы сонра давам етдирилмəлидир. Комплекс тəрбијə үсулундан бачарыгла истифадə едилмəлидир. Планлы, мəгсəдјөнлү шəкилдə аилə, мəктəб, ушаг вə мəктəб китабханалары, күтлəви вə башга китабханалар даими олараг ушаг вə ҝəнҹлəрин тə'лим-тəрбијəси илə мəшғул олан иҹтимаи вə дөвлəт мүəссисəлəри илə, һүгуг-мүһафизə органлары илə, музеј вə башга тəрбијəви очагларла сых əлагə јарадыб мəсəлəни, проблеми мəрһəлə вə ардыҹыл принсип əсасында һəлл етмəлидир. Бурада ҝөркəмли шəхсијјəтлəрин фəалијјəт вə иш тəҹрүбəсиндəн, онларын ҹанлы, емосионал мүдрик сөзлəринин тə'сирлијиндəн бачарыгла истифадə едилмəлидир.

Ушагларын, јенијетмəлəрин вə ҝəнҹлəрин милли вəтəнпəрвəрлик тəрбијəси саһəсиндə узун мүддəт бурахылан нөгсанлары арадан галдырмаг үчүн, иши аһəнҝдар шəкилдə тəшкилини тə'мин етмəк үчүн Азəрбајҹан Республикасы Тəһсил Назирлијинин, Азəрбајҹан Республикасы Мəдəнијјəт Назирлијинин, Азəрбајҹан Республикасы Ҝəнҹлəр вə Идман Назирлијинин өлкəдə милли вəтəнпəрвəрлик тəрбијəси ишини ваһид бир систем үзрə гурмасы мəгсəдилəс ајрыҹа консепсија мүəјјəн етмəлидир. Иш бу истигамəтдə гурулмалыдыр. Бурада китабханаларын иштиракы мүəјјəн вə тə'мин едилмəлидир.

МƏНБƏЛƏР

1. Народное хозяйство Азербайджанской ССР к 70- летию Великого Октября. - Баку: Азернешр, 1987. -с.3.
2. Əлијев Һ. Һəр бир Азəрбајҹан ҝəнҹи мүстəгил дөвлəтин фəал гуруҹусу олмалыдыр: /Мүстəгил Азəрбајҹан Республикасы Ҝəнҹлəринин биринҹи форумунда Азəрбајҹан Республикасы Президентинин нитги/ Азəрбајҹан. -1996. -6 феврал.
3. Работа с читателями: Учебник. -М.: 1981. -с. 48-64.
4. Азəрбајҹан Совет Енсиклопедијасы: 10-ҹу ҹилд // -Б., 1977 -с. 469.
5. Ҹ.Ҹаббарлы адына Республика Ҝəнҹлəр Китабханасынын 1990-1997-ҹи иллəрə аид мəтн һесабатлары.